

אשר קראו בראו למחנה קדשנו, מספרו על מות מאסייליאנו קיסר מיסיקו, וישני מספריו אשר עשה אחד בסאדובה ואחד במריאסמי על מות הנשר הגדול מיליו קהלתנו הקדושה החכם עד"ל זלה"ה ושניהם יקרים ושובכים עד מאד. בשנת התרמ"ב (Nov. 1868) בשבוע ימי החורף, החלו כחותיו למוט, וכן אז וחלצה היה עתים ברא ועתים חולה, ובחדש מכת התרל (20 Decembre 1869) לקחו אלחים והוא בן חמשים ושנים, שנים, חבל על דאבדן ולא משתכחין! כל בני עדתו עשו עליו אבל כבוד מאד, וכיום בואו אל קברו סברו אחינו את בתי מסחרם על מסגרי, ורבים מאוהביו ומתלמידיו נשאו עליו קינה, וכל החבורים האלה נדפסו יחד בהוצאות הקהל; ונשיאי העדה הקימו לו מצבת קבורה חברה הרב שמואל חיים זלמן ונמצאה גם היא בספרו "ליד כנור".

אב הרחמים יסתיד בסתר אהלו את נפש הרב הגדול הזה, ובמקום שלח ער יוהיר בין המשכילים כזה הרקיע, ובין מצדיקי הרבים ככוכבים לעולם ועד, אב"ר.

שה מריאסמי יע"א ב' סיון התרמ"ט

תלמידו המתאבל עליו

יצ"ח"ה.

תולדות כ"מ החכם הילל די לא טורי הכהן.

מורה בבית מדרש הרבנים בעיר פאדובה (1).

החכם הספואר הזה נולד בעיר קוני (Cuneo) במדינת פיימונטי אשר באימליה בליל י"ב שבט שנת תקס"ה (1805) מנזע נכבד בישראל, לאביו כמהר"ר שלמה יחיאל רפאל אשר ישב בעת ההיא על כסא ההוראה בעיר הנ"ל ולאמו הצנענה מ' חנה בת כמהר"ר יחיאל חיים מריוש ואחות כמהר"ר שבת אלחנן סעיר זרסילי, רבנים מצוינים בתורה ובחסידות, והאחרון היה במשך השנים לאב"ד בעיר הזאת מריאסמי יע"א וגם אני זכיתי להיות מתלמידיו האחרונים. ותהיינה לרב שלמה יחיאל שלש בנות דבורה, רחל וברכה, ואחריהן נולד לו בן הלל שמו והוא יחידו ואחרון בניו, זישמח אביו עליו שמחה גדולה כי חשב לגדלו אצלו בתורה ובחכמה. אך לא כן גזרו עליו ממרומים כי בהיות הנער בחדש השלישי לשנה השלישית לחייו, לקח אביו מעל ראשו; וישלחוהו לעיר אסמי אצל דודו שבתי אלחנן הנ"ל אשר היה שם אב"ד, ויגדל כאב את נכדו בביתו ובחמדתו, ויורה מדרכיו על התורה ועל העבודה, וישב הכנור עמו ויצוק סים על ידיו במשך י"ח שנים מקצתם באסמי וסקצתם במוריגו הבירה בלכת דודו

(1) עיין צמ"ע Educ. isr. 72—1871.

Letio della Torre
Professore del Collegio rabbinico di Padova
n. 1805 — m. 1871.

לשרת שם בקדש, ובהלו גרו עלי ראשו עשה הבחור הלל חיל בלימודים עד מאד, ובמהרה השכיל לכתוב צחות בשפת קדשנו, ותחל רוח השיר לפעמו ועודנו בקמנותו בן מ' שנים חבר שיר זהב בלה"ק. אך גם מלמודי חול לא הגיח ידו וגם בהם הצליח ועשה פרי, ובפרט בלשון אימלקי וספרותה וגם בחכמת החשבון; עד כי בהיותו כבן מ"ו שנים שמו יקירי ק"ק מורינו את עיניהם עליו, ויבחרו בו לשבת ראשונה למלמד בבית המדרש הגדול אשר עלה במחשבה להפתח בשנת תק"ף ונפתח ראש שנת תקפ"ד, וגם הנהגת הבית ללמודי קדש שהיו עיקר, ולמודי חול לשון הארץ וידיעת החשבון מסלה להם, שמו על שכמו, ובסוף שנת תקפ"ו נתנוהו למסייע לרב הנ"ל למלא מקומו לכל דבר שבקדושה, לדרוש ברכים ולהורות הוראה, ועם כל זה לא גבה לבו ולא רמו עיניו. ולא חדל ללמוד וללמד יומם ולילה בלי מרפה והעמיד תלמידים הרבה אשר תמיד נשאו את שמו על שפתותיהם באהבה רבה.

בשנת תקפ"ז (1827) גמרו מדינות איטליה היושבות בעת ההיא תחת ממשלת אוסטריאה ליסד בית מדרש רבנים Collegium rabbinicum בעיר פאדובה, ולא נמצא בין בני מדינות אלה כי אם החכם המפורסם כתר וסא"ר קהלתנו הקדושה הרב שד"ל זלה"ה (והוא בעת ההיא כבן כ"ז שנה) הגון לישוב על אחד משני כסאות המלמדים אשר הקימו בבית המדרש ההוא, ולכן הזכרחו ליטול רשות מן המלכות לשום על הכסא האחר. מלמד אשר לא ממדינות אלה הוא, ובין שלשה מתהרים נבחר הרב הלל אשר היה כבן כ"ג שנה, וכאשר נפתחו בשנת התקפ"ט (1829) דלתות בית המדרש הנ"ל עזב את עיר מורינו ויירד לפאדובה להשתקע שם.

עבודתו עבודת הקדש בשבתו על כנו היתה ראשונה להכניס תלמידיו בים התלמוד וללמדם להגות בו ובמפרשיו ובפוסקים לדון דין ולהורות הוראה על פיהם, וזאת שנית לחנכם לדרוש ברכים על פי התורה והחכמה והמסור הישראלי, למען יוכלו בחורי חמד המעותרים לרעות את צאן ה' בקהלות הקדושות להרים דגל אמונתנו ברכים ולהגיד בכל עוז יושר מצותיה ונתיבותיה, ולפעם את רוח אחיהם להחזיק בדרכי ה' לכל ימימיו פעמיהם ממעגלי יושר כל העמים. אך לא מרצונו עזב את עיר מורינו כי הוא לא חשב את עצמו כדאי לשום את המשא הכבד ההוא עליו, אבל בני ביתו ומיודעיו, ובפרט הרב דודו אשר ידע גודל ערכו, חזקו בו להוציאו מארצו וממולדתו לעלות במעלות ולהרבות גדולתו; ובאמת תוחלתם לא נכזבה כי בציר זקנתו אל עוללות ילדותו יאה, ומעשיו לא כחשו את הבמחון אשר שמו בו מיסדי בית המדרש והמשגיחים על הלומדים, וימלא תמיד בכל לב ובכל נפש את תעורתו הקדושה, ובעשותו מה שהיה מוטל עליו, הראה את יושר בינתו ואת יקר תפארת מדעיו אשר הקנו לו שם בגדולים. ויהי אך בא לפאדובה השתדל ללמוד לשון אשכנזי ובזמן קצר עלה בה במעלות השלמות, עד כי לא בלבד היה בידו להבינה כי גם להשתמש בה במהירות גדולה, ועל ידה הודיע לחכמי אשכנזי חכמי איטליה חקיה ומנהגיה וכן להפך.

דאשית חבוריו הנעימים עשה בלשון הקודש : ספר המדריך למתחילים בלמוד משנה ובמרא לחנך בו התלמידים ולהדריכם במה ונכון אל בית התלמוד פנימה. ונס קצור דיני טהרה ודיני היתר ואיסור היותר מסובכים, ויבקש ללמד בדרך ישרה נקלה וחדשה ; אך חכמת הדרוש היתה ידירתו, ובה עשה חילו ושמר. נודע בין הדרשנים היותר מופלגים ומשובחים בין מצד המחשבות הנשגבות בין מצד יפי הלשון ויקר מליצותיו. בשנת התקצ"ד (1834) מצא אשה מצא טוב הלא היא הנערה הצנועה ויעלת חן מרת חנה ממספחת בולאס'או מעיר גוריציאה י"ע"א וברוב טובה וחכמתה בקשה לחקל מעליו כבוד עולו ולהיות לו לנחמה ולמשענת בכל עתותיו, ובפרט כאשר עברו עליו גלי היגונות. משפחתו ולמידיו בלעו כל זמנו ויום לא עבר עליו בלי צעוד בו מצעד בדרך שלמותו או בלי כתוב מחשבותיו היקרים באיזה לשון על ספר.

בכל מכתבים עתים בארצות איטליה, אשכנז וצרפת הופיעו חבוריו הנעימים ; ובפרט ככרם חמד, בבכורי העתים החדשים, בכוכבי יצחק, באבני נזר, בהמבשר, בעברי אנכי, באוצר נחמד ובנשר ; וראו אור ג"כ בלשון אשכנז במ"ע Allgemeine Zeitung des Judenthums, Jüdisches Volksblatt, Wiener Educator, Mittheilungen, Neuzeit und Ben-Hanania בלשון איטלקי, Archives Israelites, ובלשון צרפתי, Corriere Israeliti, ותשעים וחמשה חבורים ולא נחשבו בהם מאמרים אחדים שיצאו במ"ע שונים אשר לא מכני ישראל המה. מלבד החבורים האלה הרבה מנערותו ועד ימי זקנתו שירים למכביר אשר יצאו לאור מעת לעת על מקרים שונים מקרי אבל או שטחה ונאספו כולם בספרו "מל ילדות" אשר הדפיס בשנת התרכ"ח בפאדובה ; ואלה הנה תוצאותיו רבי הערך : בשנת התקצ"ד הוציא לאור חמש דרשות, ובשנת התר"ה, העתק איטלקי מספר תהלים עם הערות בשני חלקים ; בשנת התר"ו, העתק איטלקי מתפלות כל השנה כפי מנהג האשכנזים, ובשנת התרי"ב מכתבים פרוים על עניני בני ישראל ועוד כמה וכמה חבורים ודרשות אשר ביניהן נרשום עוד אחדות, כמו "הדבר הכתוב", "הדבר הישראלי", "לימודים חדשים על האשה הישראלית" וכן רבים.

בשנת התרי"ב נסעה למנוחות אשתו חמדת לבו ועזבה אותו לאנחות עם שבע בנים ; ושלושה מהם, בנים משכילים, מתו על פניו ובנערותם לקבר הובלו, ועל הצרות האלה אשר תקפו עליו היה דוה גבו וחשכו עיניו מראות, אך עם כל זה לא חדל מלמוד ולמד מדרוש וכתוב עד ימי חייו האחרונים אשר בדם הכין עיד לרפוס "הערותיו בלשון איטלקי על פרשיות התורה" ויצאו לאור אחרי מותו. גם אסיפת ז' דרשותיו הוציאו בניו לאור אחרי מותו ואלה שמותן : היום קצר והמלאכה מרובה ; השתמש בעתך בחכמה ; לב אבן ולב בשר ; לב חדש ורוח חדש ; ז' אושפיזין ; רש ועושר אל תתן לי ; מה שעבר עלינו. אך כמה וכמה מחבוריו הנעימים הנם עוד בכתובים בידי בניו. קרני אור תהלתו האירו לא בלבד בין אחינו בני ישראל כי גם בין חכמי הנכר אשר הכירו את גודל ערכו וגם חכמי האקאדמיאה אשר בפאדובה. Accademia di scienze lettere ed arti. ובויניציאה Atenes veneto כבדוה וקראוהו בשם חבר. ביום כ' לחדש תמוז

חתרל"א וחוא בן סיו (9 Luglio 1871) עזב ארץ חלאזכות, וכל בלי ערתו
נאססו אל ביתו לחלק לו הכבוד האחרון, וישאו עליו מספר פר בבית הכנסת
וגם על חצר המות המפידוהו, וישימו בניו אבן על קברו ויכתבו עליה את המצבה
אשר הכין לעצמו וזאת היא :

הלל די לא מורי הכהן

ליד קוני

למד למד תורה ילד חקן

ובעד אנשי בריתה נלחם

שתים וארבעים שנה שרת

בבית מדרש הרבנים בפאדובה

להורות ש"ס ופוסקים

רבות היו דעותיו

בצדק ואמת החזיק ולא הרפם

ולא בקש כבוד

מליל י"ב שנט התקס"ה עד יום כ' תמוז התרל"א

היו ימי חלדו

עוברים אמר לנפשו ברכת ה' אליך

חיי בנעמו ובקרי בהיכלו

LELIO DELLA TORRE

CUNEESE

PROPUGNÓ IL GIUDAISMO E I SUOI CULTORI

TALMUD E RITO

NELL' ISTITUTO RABBINICO PATAVINO

PER BEN QUARANTADUE ANNI INSEGNÓ

EBBE MOLTI DOLORI E POCHE GIOIE

NON PER VAGHEZZA DI LAUDI

MA A DIFESA DEL VERO E DEL GIUSTO

PARLÓ OPERÓ SCRISSE

VISSE QUAGGIU DALL' XI G'ENNAIO MDCCCV

SINO AL IX LUGLIO MDCCCLXXI

A VITA IMMORTALE LASSU ASPIRANDO

ה' יחונן עפרו ויתן לו חבל בנעמים בין מצדיקי הרבים בעולם שכולו טוב וירבו
כמותו בישראל ובפרט בין המלמדים המשכילים היושבים ראשונה על כסא
הלמוד וזכרו זצ"ל לא יסוף מארצו ומעמו כי הוא הרים את קרנם באמונתו
בחכמתו ובמדותיו החמדיות :

מריאסמי יע"א יום ר"ח ניסן ש' התרמ"ב.

הצ' יצחק חיים קסמיריני סימ